

УДК 338.312

*К. А. Волошина,
к. е. н., доцент кафедри економічної теорії та підприємництва,
Криворізький технічний університет*

*В. В. Комірна,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Криворізький технічний університет*

ОЦІНКА СТАНУ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Господарюючий суб'єкт являє собою соціально-економічну систему, що визначається як сукупність ресурсів із обов'язковою участю трудового фактору. Зазначена система знаходиться під впливом дії зовнішнього середовища. У тій чи іншій мірі діяльністю підприємства цікавиться багато осіб: власники, потенціальні інвестори, контрагенти, менеджери тощо. Кожен із них оцінює діяльність суб'єкта на основі показників, за допомогою яких можна простежити стан управління, механізм економічних взаємозв'язків і напрямки розвитку.

Отже, формування показників є важливою задачею управлінської системи. Вони повинні відображати реальний стан процесів і явищ, бути зрозумілими для користувачів та своєчасними.

Показники класифікуються за різними ознаками залежно від мети аналізу і залежно від джерела економічної інформації мають різні аспекти [1, с.93].

Широке вираження всіх напрямків діяльності підприємства знаходиться у показниках фінансового стану підприємства, серед яких провідне значення відводиться показникам ділової активності. Це пов'язано з тим, що показники ділової активності відображають процеси економічного розвитку та динаміки. Саме динамічні позитивні результати є свідченням того, що підприємство є інвестиційно привабливим, фінансово стійким та кредитоспроможним.

Отже, оцінка показників ділової активності підприємства є актуальною задачею управлінської системи управління.

Визначенню змісту ділової активності підприємства та методам її аналізу приділено увагу з боку провідних вчених-економістів.

В.О. Подольська та О.В. Яріш зазначають, що світова практика господарювання пов'язує поняття ділової активності з поняттям інвестиційної привабливості підприємства [2, с. 261]. Автори зазначають, що в показниках ділової активності знаходиться відображення ефективності використання фінансових ресурсів підприємства.

В.В. Ковальов та Віт.В. Ковалев підкреслюють, що ділова активність характеризує зусилля підприємства, що спрямовані на забезпечення стійких його позицій на всіх видах ринків, а в більш вузькому значенні відображає виробничу та комерційну діяльність [3, с. 112].

Аналогічної думки дотримуються Л.О. Коваленко та Л.М. Ремньова, акцентуючи увагу на тому, що ділова активність — це комплексна характеристика підприємства, яка втілює різні аспекти діяльності, визначається системою показників, що визначають місце підприємства на ринку конкретних товарів, географію ділових відносин, репутацію підприємства як партнера, активність інноваційно-інвестиційної діяльності, конкурентоспроможність [4, с. 423].

Українські вчені економісти вважають, що ділова активність підприємства може характеризуватись показниками оборотності капіталу [2, с. 270], [5, с. 417], [6, с. 415].

Однак, беручи до уваги комплексність показників, можна стверджувати, що ділову активність підприємства доцільно оцінювати на основі дослідження динаміки і співвідношення темпів зростання абсолютних показників та вивчення значення і динаміки відносних, що характеризують рівень ефективності авансових та спожитих ресурсів.

Визначаючи порівняльну динаміку абсолютних показників ділової активності, оцінюється відповідність їх оптимальному співвідношенню, що називають золотим правилом економіки, а саме:

$$TRЧП > TRВ > ТРА > 100\% \quad (1),$$

де TRЧП — темпи зростання чистого прибутку;

TRВ — темпи зростання виручки від продажі;

ТРА — темпи зростання середньої величини активів.

Перше співвідношення означає зростання рентабельності діяльності підприємства, друге означає прискорення оборотності активів.

Проведення такої оцінки доповнюється аналізом динаміки відносних показників: оборотностям дебіторської та кредиторської заборгованості (методику аналізу представлено в табл. 1); аналізом ділової активності за показниками ресурсовіддачі (методика аналізу показана в табл. 2) та за показниками ефективності використання фінансових ресурсів, продуктивності праці й показниками оборотності виробничих засобів (методика аналізу наведена в табл. 3).

На основі представлених методичних засад проводиться оцінка стану ділової активності одного із провідних підприємств гірничо-збагачувального комплексу України — ВАТ "Інгулецький ГЗК".

Вихідна інформація для оцінки відповідності "золотому правилу економіки" характеризується даними табл. 4.

Із табл. 4 можна зробити висновок, що на комбінаті визначається динаміка зростання чистого прибутку. Виручка від реалізації має також зростаючий характер. Активи підприємства збільшуються, за винятком 2004 р., що пояснюється зменшенням величини дебіторської заборгованості.

Аналіз динаміки зміни чистого прибутку, виручки від реалізації та активів ВАТ "Інгулецький ГЗК" представлений у табл. 5.

На основі визначених динамічних змін показників, що проаналізовані в табл. 5, проводиться порівнянням темпів їх змін відносно до вимог "золотого правила економіки":

— порівняння 2003 р. з 2002 р.: $110,8 < 128,2 > 126,1 > 100\%$;

Порівняння вказує на невідповідність

правилу, чистий прибуток збільшувався більш низькими темпами, ніж виручка;

— порівняння 2004 р. з 2003 р.: $110,5 < 127,8 > 89,5 < 100\%$;

Визначається не відповідність правилу, чистий прибуток зростає більш низькими темпами, ніж виручка, а темпи зростання активів є нижчими, ніж 100%;

— порівняння 2005 р. з 2004 р.: $110,5 < 127,8 > 89,5 < 100\%$;

Таблиця 1. Методика розрахунку обертання дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

Показник	Методика розрахунку	Зміст показника
1. Коefіцієнт обертання дебіторської заборгованості	Виручка від реалізації продукції Дебіторська заборгованість	1. Визначає співвідношення виручки від реалізації до величини дебіторської заборгованості. 2. Показує, у скільки разів виручка перевищує дебіторську заборгованість. 3. Додатний, повинен збільшуватись, нижня межа 18
2. Період погашення дебіторської заборгованості	Тривалість періоду Коefіцієнт обертання дебіторської заборгованості	1. Визначає відношення періоду аналізу до коefіцієнта обертання дебіторської заборгованості. 2. Показує термін інкасації дебіторської заборгованості. 3. Від'ємний, повинен зменшуватись, верхня межа 20 днів
3. Період погашення кредиторської заборгованості	Тривалість періоду Виручка від реалізації / Кредиторська заборгованість	1. Визначає період сплати підприємством короткострокової заборгованості. 2. Від'ємний, повинен зменшуватись
4. Частка сумнівної дебіторської заборгованості	Резерв сумнівних боргів Дебіторська заборгованість	1. Визначає співвідношення сумнівної дебіторської заборгованості до загальної її суми 2. Показує частку простроченої дебіторської заборгованості в загальній сумі. 3. Від'ємний, повинен зменшуватись, межа 0-0,1
5. Період фінансового циклу	Різниця періодів операційного циклу і погашення дебіторської заборгованості	1. Визначає і показує період обігу коштів. 2. Від'ємний, повинен зменшуватись

Порівняння показує, що у 2005 р. було забезпечено відповідність правилу

— порівняння 2006 р. з 2005 р.:

$65,1 < 101,5 > 99,1 < 100\%$;

У 2006р. визначає незабезпечення відповідності правилу — порівняння 2007 р. з 2006 р.:

$385,8 > 143,2 > 137,6 > 100\%$;

У 2007 р. також визначається відповідність правилу. Отже, можна зробити висновок, що у 2007 р. визна-

чилось зростання економічного потенціалу підприємства, ресурси використовувались ефективно.

На основі методики, що представлена в табл. 7, проводиться оцінка стану ділової активності за показниками обертання заборгованості. Результати розрахунків наведено в табл. 6.

У 2006 р. період погашення дебіторської заборгованості збільшився, а кредиторської — зменшився. За період 2007 р. збільшився період погашення дебіторської заборгованості, а кредиторської зменшився. Розрахунок показників ресурсовіддачі наведено в табл. 7.

Із табл. 7 видно, що інвестиції, вкладені в підприємство, мають здатність приносити доход. Однак коefіцієнт обігу основних засобів не досягає необхідної межі.

Період обертання запасів у 2006 р. зменшився порівняно з

Таблиця 2. Методика аналізу ділової активності за показником ресурсовіддачі

Показник	Методика розрахунку	Зміст показника
1. Коefіцієнт обігу основних засобів	Чиста виручка від реалізації продукції Основні фонди	1. Визначає співвідношення чистої виручки від реалізації до балансової вартості основних засобів. 2. Показує, наскільки інвестиції, вкладені у засоби виробництва, приносять доход підприємству. 3. Додатний, повинен зростати, нижня межа 3
2. Коefіцієнт обертання запасів	Собівартість реалізації Запаси	1. Визначає співвідношення собівартості реалізації продукції до величини запасів. 2. Показує кількість обігів коштів, інвестованих у запаси. 3. Додатний, повинен зростати, нижня межа 3
3. Період обертання запасів	360 Коefіцієнт обертання запасів	1. Визначає відношення періоду аналізу до коefіцієнта обертання запасів. 2. Показує середній термін зберігання виробничих запасів. 3. Від'ємний, повинен зменшуватись, межа 45-120
4. Період операційного циклу	Сума періодів обертання запасів і погашення дебіторської заборгованості	1. Визначає і показує термін перетворення придбаних матеріальних ресурсів на грошові кошти. 2. Від'ємний, повинен зменшуватись.
5. Період фінансового циклу	Період операційного циклу – період погашення кредиторської заборгованості	1. Показує період обігу коштів. 2. Від'ємний, повинен зменшуватись

Таблиця 3. Методика розрахунку показників ділової активності підприємства

Показник	Методика розрахунку	Оптимальний рівень
1. Прибуток на 1 грн. реалізованої продукції	Прибуток від реалізації / Обсяг реалізації	Більше 0,2
2. Коефіцієнт ділової активності	Обсяг реалізації / Валюта балансу	Більше 0,1
3. Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів	Чистий прибуток / Валюта балансу	Більше 0,2
4. Коефіцієнт використання власних коштів	Чистий прибуток / Власні кошти	Більше 0,5
5. Продуктивність праці одного робітника, грн.		
6. Фондовіддача, коп./грн.	Обсяг реалізації / Середня вартість основних засобів	Більше 3,0
7. Оборотність коштів у розрахунках, оборотів	Обсяг реалізації / Дебіторська заборгованість	Більше 18
8. Оборотність коштів у розрахунках, дні	360 / Показник 7	Менше 18 днів
9. Оборотність виробничих запасів, оборотів	Витрати на виробництво / Запаси	Більше 8
10. Оборотність виробничих запасів, дні	360 / Показник 9	Менше 45 днів
11. Тривалість операційного циклу, дні	Показник 8 + Показник 10	Менше 50
12. Оборотність оборотних засобів, оборотів	Обсяг реалізації / Оборотні активи	Більше 7
13. Оборотність оборотних засобів, дні	360 / Показник 12	Менше 52
14. Оборотність власного капіталу, оборотів	Обсяг реалізації / Власний капітал	Більше 8
15. Оборотність всього капіталу, оборотів	Обсяг реалізації / Валюта балансу	Більше 5
16. Період окупності власного капіталу, років	Власний капітал / Чистий прибуток	7 років

Коефіцієнт обертання запасів показує, що у 2007 році визначилась тенденція зниження вкладення обігових грошей в запаси.

Результати аналізу ділової активності за показниками ефективності використання ресурсів, продуктивності, фондвіддачі та оборотності характеризуються інформацією табл. 8.

Із табл. 8 можна зробити наступні висновки.

Прибуток на 1 грн. реалізованої продукції мав найбільше значення у 2007 р. за період аналізу. Збільшення показника обумовлено зростанням цін на продукцію та збільшенням, відповідно, величини прибутку. У 2007 р. цей показник відповідає оптимальному рівню.

Коефіцієнт ділової активності визначає обсяг продукції, для виробництва якого використовується майно підприємства. Показник наближається до оптимального рівня. Зниження показника у 2006 р. проти минулого року вказує на зниження попиту та перенагромадження активів. Ситуація була дещо поліпшена у 2007 р.

Коефіцієнт ефективності використання майна мав низький рівень, що вказує на низький рівень його використання. Одержаного прибутку було недостатньо, щоб компенсувати вартість майна, і лише у 2007 р. ситуація була поліпшена, показник став відповідати оптимальному рівню.

Значення коефіцієнта використання власних коштів вказує на неефективність і не відповідає

Таблиця 4. Оцінка відповідності "золотому правилу" економіки

Показники	Період, роки						Зміни +/-				
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006
1. Чистий прибуток, тис.грн.	13089	14501	16024	288119	187588	723733	+1412	+1523	+272095	-100531	+536145
2. Виручка від реалізації, тис.грн.	886660	1136460	1446528	2053653	2084934	2998135	+249800	+310068	+607125	+31281	+913201
3. Величина активів, тис.грн.	1251596	1578006	1413736	2030971	2212429	3044620	+326470	-164330	+617235	+181458	+832191

2005 р., і у 2007 р. ця тенденція продовжувалась зберігатись.

Коефіцієнт обігу основних запасів дає підставу зробити висновки про низький рівень використання основних засобів, його значення, що досягає нижньої межі нормативного значення.

рекомендованому значенню.

Збільшення продуктивності праці вказує на підвищення ефективності використання трудових ресурсів.

Ефективність використання основних фондів збільшилась у 2007 р., про що свідчить підвищення фондвіддачі.

Таблиця 5. Аналіз динаміки зміни чистого прибутку, виручки від реалізації та активів ВАТ "Інгулецькій ГЗК"

Показники	Зміни +/-				
	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006
1. Чистий прибуток, тис.грн.	110,8	110,5	1798	65,1	385,8
2. Виручка від реалізації, тис.грн.	128,2	127,8	142	101,5	143,2
3. Величина активів, тис.грн.	126,1	89,5	143,7	99,1	137,6

Оборотність коштів у розрахунках у 2007 р. значно зросла, що негативно характеризує ділову активність підприємства. Такий стан був обумовлений значним збільшенням дебіторської заборгованості.

Оборотність виробничих запасів не відповідає оптимальному значенню і вказує на недоліки в управлінні запасами.

Тривалість операційного циклу

Таблиця 6. Оцінка ділової активності ВАТ "Інгулецький ГЗК" за показниками періодів погашення дебіторської та кредиторської заборгованості ВАТ "Інгулецький ГЗК"

Показники	Період, роки						Зміни +/-				
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006
1.Період погашення дебіторської заборгованості, дні	78	107	48	59	85,7	107,7	+29	-59	+11	+26,6	+22
2.Період погашення кредиторської заборгованості, дні	49	65	45	48	98	89	+16	-20	+3	+10	-9

Таблиця 7. Оцінка показників ресурсовіддачі

Показники	Період, роки						Зміни +/-				
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006
1. Коефіцієнт обігу основних засобів, один	0,49	0,56	1,03	1,01	1,54	2,11	+0,07	+0,47	-0,02	+0,53	+0,57
2. Коефіцієнт обертання запасів, один	3,98	2,87	6,34	4,59	4,78	7,55	-1,11	+3,43	-1,75	+0,19	+2,77
3. Період обертання запасів, дні	90	125	57	78	75	48	+35	-68	+21	-3	-27
4. Період операційного циклу, дні	168	232	105	107	161	156	+64	-127	+2	+54	-5
5. Період фінансового циклу, дні	119	167	60	59	63	67	+48	-107	-1	+4	+4

була значно збільшена у 2007 р., що негативно характеризує ділову активність підприємства. Цей показник далекий від оптимального рівня.

У 2007 р. була збільшена тривалість обороту оборотних засобів, що є негативним фактом.

Рівень використання основних засобів є низьким, його значення не досягає нижньої межі нормативної величини; період обертання запасів має змінний характер, що вказує на проблеми в управлінні запасами; період операційного циклу за останні роки збільшується, що

Показники оборотності власного капіталу вказують на нераціональне його використання, тобто на бездіяльність частини власного капіталу. Цей показник не відповідає оптимальному рівню.

Аналіз показує, що весь капітал підприємства використовується неефективно, показник є значно нижчим, ніж оптимальне його значення.

Комплексний аналіз ділової активності ВАТ "Інгулецький ГЗК" дає підставу зробити наступні висновки

Оцінка ділової активності за показниками періодів погашення дебіторської та кредиторської заборгованості показує, що на комбінаті є проблеми в сфері управління як дебіторською, так і кредиторською заборгованістю. Позитивним вважається зниження періодів погашення. Однак такий напрямок на комбінаті не витримується.

Оцінка ділової активності за показниками ресурсовіддачі показує наступне.

вказує на затримку темпів перетворення матеріальних ресурсів на грошові кошти; майно комбінату має низький рівень ефективності його використання; власні кошти використовують неефективно; капітал підприємства також використовується на раціонально.

Оцінка стану оборотних активів ВАТ "Інгулецький ГЗК" дає підставу зробити наступні висновки.

Величина оборотного капіталу за період 2004—2007 рр. має тенденцію до зростання і найбільша його величина була у 2007 р., зростання проти минулого року склало 764,9 млн грн. За період 2007 р. визначається зменшення суми запасів, що вказує на удосконалення управління ними,

Таблиця 8. Аналіз ділової активності ВАТ "Інгулецький ГЗК"

Показники	Період, роки						Зміни +/-				
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006
1. Прибуток на 1 грн. реалізованої продукції, грн.	0,13	0,15	0,16	0,25	0,18	0,36	+0,02	+0,01	+0,09	-0,07	+0,18
2. Коефіцієнт ділової активності, одиниць	0,71	0,72	1,02	1,01	0,94	0,98	+0,01	+0,3	-0,01	-0,07	+0,04
3. Коефіцієнт ефективності використання фінансових ресурсів, одиниць	0,01	0,009	0,01	0,14	0,08	0,24	-0,001	+0,001	+0,13	-0,06	+0,16
4. Коефіцієнт використання власних коштів, одиниць	0,02	0,02	0,02	0,25	0,11	0,33	-	-	+0,23	-0,14	+0,22
5. Продуктивність праці одного робітника, грн.	10076 6	119840	14506 4	180031	18208 5	26144 7	+1907 4	+25214	+3491	+2054	+79362
6. Фондовіддача, коп./грн.	59,07	73,2	83,9	113,9	104,6	127,1	+14,1 3	+10,7	+30	+9,3	+22,5
7. Оборотність коштів у розрахунках, оборотів	5,77	3,73	9,67	12,95	13,37	3,34	-2,04	+5,94	+3,28	-0,42	-10,03
8. Оборотність коштів у розрахунках, дні	62	97	37	28	27	108	+35	-60	-9	-1	+81
9. Оборотність виробничих запасів, оборотів	6,12	8,74	7,16	5,13	5,25	7,55	+2,62	-1,58	-2,03	+0,12	+2,3

також зменшуються запаси готової продукції, що вказує на інтенсифікацію реалізаційних операцій.

Однак у 2007 р. значно збільшується дебіторська заборгованість, її питома вага у загальній величині активів збільшилась на 32,4% порівняно з 2006 р. Отже, комбінат має проблеми в сфері управління дебіторською заборгованістю.

За період аналізу збільшується величина робочого капіталу, це вказує, що оборотні активи більш інтенсивніше стали формуватись за рахунок власних фінансових ресурсів.

Також визначається тенденція збільшення власних оборотних активів.

Збільшення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами підтверджує зроблені вище висновки, хоча цей показник у 2007 р. став відповідати нормативу.

Коефіцієнт оборотності оборотних коштів у 2007 р. зменшився порівняно з минулими періодами. Це є негативним, період обороту оборотних коштів зріс на 47 днів.

У 2007 р. була збільшена величина коефіцієнта закріплення оборотних засобів, однак, на незначну величину. Це вказує на незначне збільшення інтенсивності використання оборотних активів.

Від'ємне значення коефіцієнта вивільнення засобів з обігу вказує на недостатній рівень їх використання.

Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів має низький рівень, це вказує на невелику свободу фінансового маневру і невисоку питому вагу абсолютно ліквідних активів у власних оборотних коштах.

Збільшення коефіцієнта забезпеченості запасів власними обіговими коштами вказує на підвищення власних джерел, що використовуються для формування запасів. У 2007 р. також був збільшений коефіцієнт покриття запасів.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна відзначити позитивні тенденції в сфері управління запасами. Однак комбінату необхідно удосконалити процес управління дебіторською заборгованістю та поліпшити ефективність використання оборотних активів.

Аналіз стану ділової активності ВАТ "Інгулецький ГЗК" проводиться на основі кількісних та якісних показників.

Для забезпечення позитивного рівня ділової активності необхідно забезпечити виконання наступного правила: темпи зростання чистого прибутку повинні бути вищими, ніж темпи зростання виручки від продажів, а темпи зростання виручки мають бути вищими, ніж темпи зростання середньої величини активів.

Аналіз показує, що у 2007р. була забезпечена відповідність правила, що вказує на зростання економічного потенціалу комбінату та ефективність використання ресурсів.

За період 2007 р. збільшився період погашення дебіторської заборгованості, а кредиторської — зменшився.

Показники ресурсовіддачі показують, що інвестиції, вкладені в підприємство, мають здатність приносити дохід. Однак коефіцієнт обігу оборотних засобів не

досягає нормативних меж. Це вказує на низький рівень ефективності використання матеріальних активів комбінату.

Коефіцієнт обертання запасів показує, що у 2007 р. визначилась тенденція зниження вкладених обігових коштів в запаси.

У 2007 р. збільшилась величина прибутку, яка припадає на 1 грн. реалізованої продукції, що визначається як позитивний факт.

Коефіцієнт ефективності використання майна мав низький рівень, ситуація поліпшилась у 2007 р.

Коефіцієнт використання власних коштів також є невисоким і вказує на неефективність їх використання і не відповідає нормативному значенню.

У 2007 р. було збільшено тривалість операційного циклу, що негативно характеризує ділову активність підприємства.

Капітал комбінату використовується неефективно, а показник оборотності власного капіталу вказує на неефективне його використання.

Позитивним є те, що на комбінаті збільшується величина робочого капіталу та власного оборотного капіталу.

Низький рівень коефіцієнта маневреності власних оборотних коштів вказує на невелику свободу фінансового маневру і невисоку питому вагу абсолютно ліквідних активів у власних оборотних коштах.

Таким чином, проведений аналіз свідчить про необхідність удосконалення управління діловою активністю підприємства.

З метою підвищення ділової активності на комбінаті доцільно поліпшити управління оборотними активами, прискорити їх обертання, управління запасами та дебіторською заборгованістю, впроваджувати фінансовий контролінг.

Для поліпшення ділової активності на комбінаті потрібно удосконалювати процеси управління фінансовою діяльністю підприємства, що сприятиме підвищенню рейтингових позицій на всіх видах ринків та поліпшенню використання всіх видів ресурсів.

Література:

1. Ю.С. Цал-Цалко. Фінансовий аналіз: Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 566 с.
 2. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 488с.
 3. Ковалев В.В., Ковалев Вит.В. финансы предприятия: Учеб. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 352 с.
 4. Коваленко Л.О., Ремньово І.М. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. — 3-тє вид., випр. і доп. — К.: Знання, 2008. — 483 с.
 5. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю., Римар М.Б., Биць М.Т. та ін. Під заг. ред. П.Ю. Буряка та М.В. Римара. — К.: ВД "Професіонал", 2004. — 528 с.
 6. Стасюк С.Г. Финансы підприємств: Навч. посібник. — Херсон: Олді-плюс, 2004. — 480 с.
- Стаття надійшла до редакції 10.03.2009 р.*